Osmanlı İmparatorluğu'nun Şark Siyaseti

ve 1915 Ermeni Soykırımın Yaratan Süreçler[1]

Ayhan Işık

Ermeni soykırımı gerçekleşeli bir asır oldu. Ermenistan'daki soykırım anıtını ziyaret ettiğinizde yürüyüş yolundaki duvarda Osmanlıda soykırımın gerçekleştiği -İstanbul'dan Diyarbakır'a- dönemin vilayet ve kazalarının isimleri yazılı. Bu kadar geniş coğrafyada aynı tarihlerde başlatılıp aynı tarihlerde, Ermeniler 'tehlike' olmaktan çıkınca, sonlandırılan bu büyük katliamla yüzleşilmediğinden etkileri ve sonuçları hala çok canlı olarak duruyor. Doğal olarak insani, ahlaki, siyasi ve hukuki açıdan değerlendirilmesi gereken bu soykırımın daha çok devletlerarası diplomatik çekişmelerin bir malzemesi yapılması, hesaplaşmanın/yüzleşmenin olmamasından kaynaklıdır. Çöküş öncesi Osmanlı idaresinin ya da nam-ı diğer İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, onun kurduğu istihbarat örgütü ve Umur-ı Şarkiye Dairesi (Doğu İşleri Bürosu) olarak da bilinen Teşkilatı Mahsusa'nın ve onun yerellerdeki kollarının faili olduğu bu soykırım, Osmanlı'nın ardılı olan Türkiye Cumhuriyeti tarafından da 90 yıldır inkâr ediliyor. Şark Dairesi, imparatorluğun sorun olarak kodladığı Şark meselesinin (öncelikli olarak Ermeniler ve daha sonrasında Kürtler) 'kökten çözümü' ve Türkçü esaslara dayalı yeni bir devletin temellerini atmak için kurulduğu bir istihbarat örgütlenmesidir. Adının Şark olması, imparatorluk yetkililerinin korkularının yönünü göstermesi açısından da manidardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Şark'ı, Kürdistan ya da Batı Ermenistan, belgelerde sürgünün son durağı olarak belirlenen Suriye çöllerine giden yolların mecburi güzergâhı olmasından kaynaklı soykırımın en yoğun yaşandığı bölgelerden biriydi. Teşkilatı Mahsusa'nın, bu katliamları organize ettiği paramiliter gruplar aracılığıyla, örneğin Diyarbakır'daki ismi Bejik[2], ya da El-Hamsin[3] olarak adlandırılıyordu, soykırımdaki fiili rolleri çok belirleyicidir. Diyarbakır'da ve imparatorluğun Şarkı'ndaki bu katliamlara Kürtler de Aşiret alayları, kimi yerel beyler, ağalar, dini önderler, kent eşrafından kişilerin öncülüğünde ve de halkın bir kesiminin dini refleksleri ve gayrimüslim mallarına el koyma motivasyonuyla soykırıma dâhil oldular.

Ermeniler ve Kürtler açısından yüzyıllık en önemli sorulardan biri şu olabilir: Kürtler, çok uzun bir tarihsel sürece yayılan Ermenilerle birlikte yaşama deneyimleri göz önüne bulundurulduğunda sayının bir önemi olmadan neden bu soykırıma dâhil oldular! Hiçbir gerekçe bir soykırımı haklı çıkarmaz. Fakat soykırımda etnik kimlik yerine dini inancı

---

[1] Bu kısa yazı, büyük oranda Bilgi Üniversitesi Tarih Bölümünde Osmanlı Kürt Basınında Kürt-Ermeni İlişkileri konulu yüksek lisans tezinden yararlanılarak yazıldı: "Ayhan Işık, "Kurdish and Armenian Relations in The Ottoman Kurdish Press (1898-1914)" (Thesis, İstanbul Bilgi University, Institute of Social Science, Master of Arts in History, 2014)."

[2] Bejik ismi için Adnan, Namık Kemal Dinç Çelik, *Yüzyıllık Ah Toplumsal Hafızanın İzinde 1915 Diyarbakır* (İstanbul: İsmail Beşikci Vakfı Yayınları, 2015) kitabına bakılabilir.

[3] David Gaunt, *I. Dünya Savaşı Sırasında Doğu Anadolu'da Katliamlar, Direniş, Koruyucular: Müslüman-Hıristiyan ilişkileri*, 1. baskı, Belge yayınları 573 (Sultanahmet, İstanbul: Belge Yayınları, 2007). s.431

vurgulamak, dönemin toplumlarının aidiyetlerini ve 'motivasyonlarını' anlamamızda daha önemli bir yol olabilir. Nüfusunun büyük çoğunluğu suni Müslüman olan Kürtlerin de diğer Müslümanlar gibi fail olarak soykırımda yer almalarının uzun bir tarihsel arka planı, dini, siyasal ve ekonomik sebepleri vardı. Bunlar Osmanlı'nın genel Şark siyaseti bağlamında kısaca birkaç maddede sıralanabilir; a) 19. yüzyılın ortalarından itibaren Kürt emirliklerinin kaldırılması sonrası oluşan siyasal kargaşa ortamı, b) Kürtler ve Ermeniler arasında daha belirgin bir şekilde ortaya çıkan toprak meselesi, c) Osmanlı devletine Kırım savaşı sonrası başlayan ve soykırım sonrasında da devam eden Kafkas ve Balkanlar'dan Müslüman nüfus göçü ve bunların birçoğunun Kürtler ve Ermenilerin (ya da gayrimüslimlerin) yaşadıkları yerlere veya yakınlarına yerleştirilmeleri, d) yeni şekillenen Ermeni milliyetçiliği, e) Abdülhamid'in Kürt ve Ermeni siyaseti ve Hamidiye Alayları, f) Düvel-i muazzama olarak da adlandırılan Batılı devletlerin yürüttükleri siyaset ve Ermenilerin, Rusya'da dâhil, Batılı devletlerle ilişkileri iki toplum arasında çok etkenli bir kırılma sürecine neden oldu. Dolayısıyla Osmanlı devlet yetkililerinin bir irade olarak aldıkları soykırım kararı sonrası imparatorluğun yerellerinin bu katliamlara dâhil edilmesi yirminci yüzyılın en büyük soykırımlarından birinin gerçekleşmesine sebebiyet verdi. Bu kısa yazıda soykırım öncesi imparatorluğun Şark siyaseti ve bu siyasetin adım adım 1915'in ağlarını nasıl ördüğü gösterilmeye çalışılacaktır.

a) 19. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı devletinin merkezileşme/modernleşme siyaseti sebebiyle yüzyıllardır yürütülen devlet idaresi hemen her yönüyle değişmeye başladı. Üç yüz yıl öncesinde Kürt emir ve beylikleriyle yapılan anlaşma devletin bu yeni siyaseti nedeniyle alt üst oldu. Bedirhan beyin başında olduğu ve dönemin en güçlü Kürt emirliği olan Botan emirliği 1847'de ortadan kaldırıldı ve devlet Kürdistan'ı bir bütün olarak işgal etti. Osmanlı devletinin gayrimüslim toplumlara yönelik hukukuna benzer bir hukuku Kürt emirlikleri Kürdistan'da da uyguluyordu ve Osmanlı devletiyle bağları fazlasıyla esnekti. Fakat 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde emirliklerin ortadan kaldırılması sonrası yerellerde daha küçük olan ve ağaların başında olduğu aşiret örgütlenmeleri etkin olmaya başladı. Siyasal yapı parçalandığından neredeyse her bölgede irili ufaklı yeni iktidar adacıkları oluşmaya başladı. Dolayısıyla bu yeni iktidarlar gayrimüslim toplumlardan geçmişteki gibi vergi sistemini devam ettirmek istediler. Ama aynı zamanda merkezileşen devlet yapısı da Kürdistan'a gönderdiği memurları aracılığıyla gayrimüslim toplumlardan ayrıca vergi toplamaya başlamıştı. Bu ikili vergilendirme Kieser'in iki toplum arasında "katlanılabilir birlikte yaşam" dediği dönemi, eşit olmasa da ortak yaşanabilen bir ilişki biçimini sonlandırdı ve siyasal açıdan çok daha karmaşık bir süreci başlattı.[4] Ermeni toplumuna yönelik baskılar bu yeni yerel iktidarlar nedeniyle çok daha arttı ve soykırım sürecine kadar devam etti.

b) Siyasal dönüşümlerin ve kaosun başladığı 19. yüzyılın ortalarından itibaren özellikle Kürtler ve Osmanlıya göçle gelen Çerkez'lerin Ermenilere yönelik ciddi saldırıları ve

[4] Hans-Lukas Kieser, *Iskalanmış barış: Doğu Vilayetleri'nde misyonerlik, etnik kimlik ve devlet 1839-1938 = Verpasste friede: mission, ethnie und staat in den ostprovinzen der Türkei 1839-1938*, 2. baskı, iletişim yayınları 1075 (İstanbul: İletişim, 2005).

topraklarına el koyma süreci başladı. Emirlikler çok geniş bir bölgeyi idare ettiklerinden bir nevi devlet pozisyonundaydılar ve geniş nüfusun idaresi asgari bir hukuku gerekli kılıyordu. Fakat aşiret liderlerinin mikro iktidar alanlarındaki hâkimiyetleri bu süreci sonlandırdığından keyfi saldırılarda adeta patlama gerçekleşti. Kürtlere ve aşiretlerine yönelik Payitahta giden şikâyet dilekçelerindeki artıştan da bunu anlamak mümkündür. Toprak sorunu uzun yıllar devam etti ve özellikle 1890'lardaki büyük katliamlarla daha arttı. Hatta bu dönemde ciddi bir Ermeni nüfus topraklarını terk edip Rusya'nın kontrolündeki Erivan ve çevresine göç ettiğinden Kürtlerin el koyduklarının yanında zorunlu olarak arazilerini Kürtlere ucuza satmak durumunda da kaldılar. Dolayısıyla hem el koyma hem de kısmen satın alma süreçleri olduğundan toprak meselesi soykırıma dek bir türlü çözülemedi. İkinci meşrutiyetin ilanı sonrası Ermeni entelektüeller açılan meclise konu hakkında araştırmanın yapılması gerektiğine dair başvurular yaptılar, dönemin Kürt entelektüelleri de hem Ermenilere yönelik saldırıları kınayan hem de iki toplum arasındaki sorunların çözümüne yönelik birçok girişimde bulundular. Osmanlı devletinin bu siyasetini değerlendirenlerin başında Kürdistan gazetesinin sahibi ve yazarı Abdurrahman Bedirhan gelmektedir. Bedirhan birçok gazete yazısında ve 1900'de yazdığı bir broşürde Osmanlı devletinin iki toplumu birbiriyle savaştıran bir Şark siyaseti izlediğini ve asıl düşmanın Osmanlı devleti olduğunu ifade etti. Fakat hem toprak sorunu hem de diğer hukuki, siyasal ve ekonomik meseleler soykırıma kadar meclise götürülüp tartıştırılsa da çözüme kavuşturulamadı.

c) Müslüman muhacirlerin Osmanlıya gelişleri ya da zorla göçertilmeleri Kırım'dan 1856, Kafkaslardan 1862-64 ve Balkanlardan 1877-78 dönemlerinden itibaren başlar ve bu Müslüman göç hareketi çok uzun yılları alır.[5] Osmanlı imparatorluğu, gelen ya da zorla gönderilen bu muhacirleri iç bölgelere yerleştirilir. Özellikle de Çerkezler Ermeni ve Kürtlerin yaşadıkları bölgelere yerleştirilir ve Çerkezlerle Ermeniler arasında da ciddi sorunlar çıkmaya başlar. Osmanlı devleti, etnik ve dini 'temizliği' kendisi değil de imparatorluğun yeni mensupları olan Müslüman toplumlar eliyle yaptı. Ermenilere yönelik baskıda Çerkezler ve Kürtler etkin bir rol aldılar. Yine benzer bir siyaseti 1912-13 Balkan savaşları sonrası Osmanlı'ya göç eden Müslüman toplumu ege sahillerine, Rumların yoğun olarak yaşadıkları bölgelere yerleştirerek gayrimüslim Balkan devletlerine ve toplumlarına duyulan öfke Rumlara yönlendirilir. Benzer şekilde Kafkaslardan gelen Çerkezler de Ermenilerin yoğun olarak yaşadıkları yerlere yakın iskân edilerek yaşadıkları katliamlar ve göçler sonrası Ruslara karşı olan öfkelerini diğer bir gayrimüslim toplum olan Ermenilere yöneltirler ya da devlet bu yönlendirmeyi sağlar. Osmanlı devletinin, gayrimüslimleri, gelen Müslüman nüfus göçüyle dengelemeye ve bu yolla kontrol altına almaya çalışması 1910'lardan sonra çok belirgin bir siyaset olarak uygulanır. Bu kararın yasal ve kurumsal olarak İttihatçılar döneminde alındığı biliyoruz, fakat Abdülhamid'in de benzer bir siyaseti İslamcılık kimliği üzerinden yapması, Osmanlı devlet adamlarının herhangi bir mesele

[5] Karpar, Kemal, "XIX. Yüzyılda Osmanlı'da Nüfus ve İskan Politikaları" *Osmanlıda Nüfus ve İskan Politikaları* içinde (İstanbul, Bisav Yayınları, 2006) s. 95-112
http://www.bisav.org.tr/userfiles/yayinlar/NOTLAR_15.pdf

karşısındaki refleksleri ve çözüm yöntemlerinin benzer olduğunu göstermektedir: ilk gözden çıkarılacak grup olarak gayrimüslimler! Ermenilerle Kürtler arasında daha öncesinden başlayan çatışmalar ya da Müslüman toplumların gayrimüslimler üzerindeki tahakkümü bu dönemde daha da artar. Çerkezlerin saldırılarının sebeplerinden biri Ermenilerin Hıristiyan olması ve Rusya ile iyi ilişkilere sahip olmasıdır. Diğer bir sebep de Osmanlı'nın çok ciddi bir Çerkez nüfusunu kabul etmesinin aynı döneme denk gelen Panislâmcı siyasetinin etkisidir. Bu dinsel nüfus hareketleri doğal olarak farklı dinden olan Ermenileri ciddi anlamda zorlamış ve Müslümanlık üzerinden çift yönlü bir baskıya maruz bırakmıştır. Demografinin değişmesi coğrafyanın da yeniden dizayn edilmesini gerektirmiş ve devlet Müslüman olan Kürtlerin ve Çerkezlerin Ermenilere yönelik topraklarına el koymak da dâhil baskılarını sadece izlememiş daha da büyümesi için çatışmaları kışkırtarak tetiklemiştir. 1878'de yapılan Berlin kongresi bu konuyu 61.madde ile gündemine almış ve bu siyasetin asıl müsebbibi Osmanlı imparatorluğu değilmiş gibi devlete, vilayeti sitte de Ermenileri koruması gerektiğini belirtmiştir. Buna karşı Osmanlı devleti, farklı dinlere mensup bu toplumlar arasındaki çatışmaları daha da körüklemiş 1890'larda yüz binlerce Ermeni'nin, Balkan savaşlarından sonra da Rumların katliamlarla ve zorla göçertilmesiyle din kaynaklı nefret duygularını fazlasıyla bilemiştir. 1915 soykırımına giden süreçte gayrimüslim nefreti savaşın korkutucu etkisi ve Rusların geleceği tehditleriyle birleştirilerek Kürtler de dâhil Müslüman toplumlar, gayrimüslimlerin malları ve cennet vaadiyle soykırımın gönüllü uygulayıcıları haline getirilmiştir.

d) Ermeni milliyetçiliğinin gelişimi Osmanlı'da en erken gelişen milliyetçiliklerden biridir. Ermeni gençlerinin Avrupa'da okumaları, Fransız devriminden ciddi anlamda etkilenmeleri ve bu idealist gençlerin modern eğitim sistemlerini Ermeni toplumu içinde imparatorluğun diğer toplumlarıyla kıyas kabul etmeyecek derecede geliştirmeleri, toplumda ulusal fikirlerin gelişmesini sağlamıştır. Daha sonraları özellikle 1880'lerden itibaren ortaya çıkan Ermeni örgütleri aracılığıyla bu ulusal fikirler daha geniş Ermeni nüfusunu etkilemiş ve bu örgütler (Armenekan, Taşnak ve Hınçak) Osmanlı devletinin ve yerellerdeki Müslüman toplumlarının baskılarına karşı kendi toplumlarını korumaya çalışmış ve kimi yerlerde Müslüman topluma yönelik saldırılar gerçekleştirmiştir. Ermeni milliyetçiliğinin gelişimi beraberinde Kürt milliyetçiliğinin gelişmesini de tetiklemiş, hatta 1915'lere kadar Kürt milliyetçiliğinin ilk "ötekisi" Osmanlı devletinden ziyade Ermeniler olmuştur. Özellikle ünlü Kürt şair Hacı Qadir Qoyi 1880'lerde, Kürtlerde hiç gayretin olmadığını, eğer bir Ermenistan kurulursa hiçbir Kürdün kalmayacağını söylerken Kürt toplumundaki korkuyu, özellikle de yönetici kesimindeki algıyı ifade etmiştir.[6] Ermeni milliyetçiliğinin gelişimi beraberinde Kürt milliyetçiliğinin nüvelerini atmış, bu karşılıklı şartlanma ülke kavramının ve sınırlarının da iki toplumun yazarları arasında birbirleriyle veya birbirlerinden bağımsız ele alınmasına, tartışılmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle

[6] Hacî Qadirî Koyî (1815-1897), *Dîwan* (Stockholm: Nefel, 2004).
Hîç xîretêk nemawe sed car qesembe Qur'an
Peydabe Ermenistan namênê yek le kurdan'

her iki toplumun yaşadıkları ortak topraklarda Osmanlı devletinden bağımsız olmamaları, Kürtlerin dinden kaynaklı Osmanlı'ya, yine benzer şekilde Ermenilerin Rusya'ya yakınlığı, iki toplumu aynı dine mensup oldukları egemen devletlerin siyasetleriyle hareket etmeye yöneltmiştir. Farklı dinden olmaları ve iddia ettikleri toprakların aynı coğrafya olması onları fazlasıyla karşıtlaştırmıştır. Dolayısıyla Ermenilere göre Kürtler mallarına el koyan ve Osmanlı yanlısı 'gaspçılar', Kürtlere göre de Ermeniler Rusya ve Batılı devletlerle birleşerek ülkelerine el koymaya çalışan 'filelerdi'. Bu çatışmalı durum soykırım sürecine dek devam etmiş ve Müslüman toplumların geniş bir kesimi bu katliamda devletin suç ortağı olmuşlardır.

e) Abdülhamid 1876'da padişah olduğunda anayasayı kabul etmişti. Daha doğrusu gelişi anayasayı kabul ettiği içindi. Fakat kısa bir süre sonra Rusya ile yapılan ve 93 Harbi olarak da bilinen savaş bahane edilerek anayasayı askıya aldı ve meclisi kapattı. Bu savaş sonrası Osmanlı devletinin Balkanlar'ın kontrolünü yitirmesi siyaseten yeni bir yaklaşım benimsemesine sebep oldu. Önceleri kimi Osmanlı entelektüellerinin başlattığı ve sonrasında Abdülhamid'in de kabul ederek uyguladığı Panislâmcılık siyaseti, Tanzimat ve Islahat fermanlarından sonra Osmanlı devletinin Batılı devletlerin baskısıyla gayrimüslimlere vermek zorunda olduğu kimi hakları hazmedememesi ve Balkanlardaki kontrolün yitirilmesi sonrası Osmanlı nüfusunun büyük oranda İslamlaşmasından dolayı ortaya çıkmış bir siyasetti. Hâkim millet olarak gayrimüslimlerle eşit olmak, hem devlet yetkililerinin hem de Müslüman toplumların kabul edebileceği bir durum değildi. Dinden kaynaklı kazanılmış bir hak olarak algılanan İslam'ın üstünlüğü anlayışı, her iki kesimde de bir statü, prestij ve ekonomik çıkar meselesiydi. Ekonomik eşitsizlik ve gayrimüslimlerin verdiği fazladan vergilerin Osmanlı devlet ekonomisine katkısını söylemeye gerek bile yok. Bu haleti ruhiye içinde Abdülhamid imparatorluğun Şark siyasetini yeniden gözden geçirdi ve neredeyse bir asırdır çatıştığı Kürtlerle kendi adıyla oluşturulan Hamidiye Alayları aracılığıyla ittifak yaptı. 1878 Berlin Kongresi sonrası Batılı devletlerin Ermeniler başta olmak üzere vilayeti sitte de yapılmasını istediği reformlar, sultanı, Balkanlarda olduğu gibi Şark vilayetlerinin de kontrolden çıkmaya başladığını düşünerek çeşitli 'tedbirler' almaya yöneltti ve düşmanları olan Kürtlerle ortak din anlayışı üzerinden yeni bir ittifak geliştirdi. Bu ittifak çok işlevli bir amaca sahipti; Ermenilerin 'ayrılıkçı faaliyetlerinin' önlenmesi, Ruslara karşı sınırın güvenliği, İran'a karşı da bir tedbir amacını taşıyordu. Tüm bunların yanında Kürtlerin Ermeni milliyetçiliğinden etkilenerek benzer bir siyaset yürütmesini engellemek ve onları kontrol altında tutmak ittifakın asıl amacıydı. Abdülhamid 1894-96 Ermeni katliamlarında Kürdistan'da bu alayları kullanmış ve alayların Ermenilere yönelik gasp, yaralama, öldürme gibi saldırılarını cezalandırmayarak adeta teşvik etmişti. İki düşmanını birbirine kırdırmak Abdülhamid'in en belirgin siyasetiydi. 1908 yılında ilan edilen ikinci meşrutiyet ile birlikte ittihatçılar iktidarda etkin olsalar da Ermenilere karşı devlet siyasetinde ciddi bir değişiklik olmadı. Aynı dönemlerde gerçekleşen Adana katliamı bunun en temel göstergesidir. Ardından 1914'lere kadar Ermeni entelektüelleri ile ittihatçılar arasında devam eden diyaloglar da Ermeni meselesini ya da diğer bir ifadeyle Şark reformunu halledemedi. 1914 yılında Batılı devletlerin baskıları sonucu Şark vilayetlerinin

kontrolü iki batılı müfettişe bırakılacak, nüfus sayımı yapılacak, Ermeniler, Süryaniler ve diğer gayrimüslimler nüfusları oranında yerel meclislerde temsil olanağı bulacaktı. Şark meselesinin bu reformlar aracılığıyla çözülmesi amaçlanıyordu. Fakat ittihatçıların ajandasında Şark vilayetlerine yönelik bir reformdan ziyade meselenin 'kökten halline' yönelik ciddi tartışmalar vardı. Onlara bu fırsatı I. Cihan harbi verdi ve reformlar uygulanmaya geçmeden İttihatçılar Ermeni meselesinin bitirmek için harekete geçtiler. Abdülhamid döneminden itibaren nüfusun Müslümanlaştırılması ve gayrimüslimlerin imparatorluk içindeki nüfusunun iradi olarak azaltılması, tehlike oluşturacak bir çoğunluktan çıkarılması, "rasyonel" ve "sosyal darvinist" ittihatçıların ve sonrasında Kemalistlerin uyguladığı bir Türk devlet siyasetine dönüştü.

f) Dönemin etkin Batılı devletleri Osmanlı imparatorluğu ile yakın bir siyasal ilişki içindeydiler. Batılı devletler ve toplumlar bir taraftan modern merkezi devlet modeli üzerinden Osmanlı'ya örnek oldular, Osmanlı devleti modernizasyonunu Batı modeli üzerinden yapmaya çalışsa da imparatorluk, merkezi bir devlet olmaya çalışan ama bunu tam olarak gerçekleştiremeyen bir çöküş dönemi devletiydi. Diğer yandan Batılı devletler imparatorluğu kapitalist sisteme dâhil etmeye çalıştılar. Diğer bir ifadeyle imparatorluğun ekonomik açıdan dünya sistemine dâhil edilmesi, Osmanlı devletinin borçlandırıp iflas ettirilerek ekonominin kontrolünün ele geçirilmesiyle sonuçlanmıştı. Yine Osmanlı imparatorluğunun çeşitli bölgelerinde okullar açmış misyonerler aracılığıyla iç siyasette etkin olunuyordu. Dolayısıyla hem Batılı devletlerin Ermenilerden hem de Ermenilerin Batılı devletlerden beklentileri uyuşmuyordu. Bir taraf imparatorluğun zayıflatılması amacı çerçevesinde bir destek sunarken, Ermeniler ise hakları olan reformları ve imparatorluk içinde temsil edilmelerini dönemin en etkin güçleri olan Batılı devletlerden bekliyordu. Batılı devletlerin Ermeni meselesine dair en somut tavrı Berlin kongresinde olmuştu. Düveli Muazzama Osmanlı devletini, Ermenileri koruması konusunda uyarmış ve nüfuslarının yoğun olduğu altı vilayette reformlar yapmasını istemişti. Dolayısıyla çok yönlü olarak imparatorluğun iç işlerine dâhil olan bu Batılı güçler ile Rusya kimi noktalarda ortak tavır alarak özellikle Ermeni meselesinde imparatorluğu sıkıştırma siyasetini yürütüyorlardı. Rusya'nın 1878 sonrası daha etkin olması, Osmanlı devletini Kürtlerle ittifak yapmaya zorladı ve "buralarda bir Ermenistan kurup topraklarınızı almak istiyorlar" diye tehdit ederek Kürtler korkutulmaya ve Ermenilere düşmanlaştırılmaya çalışarak bu ittifakı sağlamlaştırmak istiyorlardı. Günümüzde bile hala Kürt toplumunda belirgin olan ve sonraları Sovyetler Birliği üzerinden komünizmle birleştirilen Rus (Uris) korkusu ve kaygısı böyle bir dönemin yoğun etkisiyledir. Dolayısıyla Ermeni Rus yakınlaşması, ikisinin de Kürtlerde düşman olarak kodlanmasına sebebiyet verdi. Ermeniler açısından benzer bir durum Kürtlerle Osmanlı devletinin ittifakıydı ve ikisinin düşmanlaştırılması olarak şekillendi. Dolayısıyla bu düşmanlaştırma 1915'e gelindiğinde soykırımı gerçekleştirecek en önemli zemini oluşturmuştu. Sadece bunun Osmanlı devlet elitlerince iradi bir müdahaleye ihtiyacı vardı ve ittihatçılar da savaşı 'meselenin halli' için bir fırsat olarak görüp kullandılar.

1915 soykırımı gerçekleştirileli yüz yıl oldu. Fakat soykırımın asıl faili olan Osmanlı devletinin devamı olduğunu söyleyen Türkiye Cumhuriyeti Devleti hala soykırımı inkâr etmektedir. İnkâr üzerine inşa edilmiş bir devletin, soykırımı kabulü, kendi varoluşunu reddetmesi anlamına geldiğinden Türk devleti bu konuyu partiler üstü bir devlet meselesi olarak ele almaktadır. Dolayısıyla yüz yıllık devlet inkârına ortak olacak bir toplumun varlığı gereklidir ve devlet eğitim sistemiyle böylesi bir toplumun varlığını hep diri tutmuştur. Türk devletinin en belirgin siyasi tavırlarından biri; Müslüman Türk toplumunu da gerek ekonomik çıkarlarla, gerek siyasal ve sosyal statüyle gerçekleştirdiği katliamlara ortak etmesidir. Dolayısıyla geçmişle yüzleşme, hesaplaşma istendiğinde devletten önce onun suç ortağı olan toplumun geniş bir kesimi tepki göstermektedir. Bunun en açık örneği mecliste grubu bulunan dört partiden birbirlerine tezatmış gibi duran üçünün (AKP, CHP ve MHP) Avrupa Parlamentosu genel kurulunda kabul edilen Ermeni Soykırımı kararına karşı ortak bir açıklama yapmasıdır.[7] Türk toplumunun ayinesi devletidir; nüfusunun çok büyük bir kısmı ciddi anlamda devletle senkronizedir ve özellikle devletin temellerini oluşturan Ermeni soykırımı, Kürt inkârı gibi konularda devlet gibi düşünüp onun refleksleriyle hareket eder. Dolayısıyla devletle birlikte inşa ettikleri inkâr üzerine kurulu resmi tarihleriyle yüzleşmek en zor seçenektir. Adı geçen partilerin oy oranları toplandığında hem karamsar bir tablo ortaya çıkıyor hem de 1915'ten günümüze Türk devlet-toplum ilişkisinin pek değişmediğini gösteriyor. Dolayısıyla devletin yüz yıllık yüzleşilmeye muhtaç onlarca olayında toplumun suskun kalması bu tarihsel kurucu ve suçlu rolünden kaynaklıdır ve devletin/Türk Müslüman toplumun geçmişiyle yüzleşebilmesi için hala ciddi anlamda zamana ihtiyaç duyulduğunu gösteriyor.

Buna karşın Kürt hareketinin halklar ve haklar meselesine yaklaşımından kaynaklı Kürt toplumu Ermeni soykırımına dair geçmişiyle yüzleşmeye ve hesaplaşmaya daha açık bir tavra sahip. Kürt toplumunun 1915 soykırımına dair kendi içinde de olsa yüzleşmeye başlaması 1915'i unutmaktan çok hatırlayıp gündemde tutması, Kürtler açısından önemli bir adımdır. Muhtemelen kısmi de olsa bu yüzleşme deneyimini soykırımda yer alan toplumlara ve belki de Türk devletine geçmişiyle yüzleşmek için bir kapı aralar.

[7] http://t24.com.tr/haber/akp-chp-ve-mhpden-apye-karsi-birlesti,293777